

Література

1. Щерба Л.В. Современный русский литературный язык: Избр. работы по русскому языку. – М., 1957. – 119 с.
2. Смирницкий А.И. Морфология английского языка. – М., 1959. – 352 с.
3. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М., 1982. – 355 с.
4. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. – М., 1973. – 322 с.
5. Garstide L. Model business letters. – Plymouth, 1981. – 325 p.

УДК 340.132.6:341.24

*Ю. В. Юлінецька***СПІВВІДНОШЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ
ФАКТОРІВ ПРИ ТЛУМАЧЕННІ МІЖНАРОДНИХ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ**

«Віденська конвенція про права та принципи укладання міжнародних угод від 1986 р.» (The Vienna Convention, 1986) є базовим нормативно-правовим документом, що регламентує указану форму міжнародної співпраці. Укладачі даної конвенції хоч і не використовують лінгво-прагматичну класифікаційну термінологію, перелічені ними засоби тлумачення (31–33 статті) фактично укладаються в запропоновану нами далі схему.

Ми вважаємо, що слід говорити про такі засоби або загальні правила тлумачення міжнародних нормативно-правових актів (МНПА):

а) засоби тлумачення, в яких домінуючим є лінгвістичний аналіз. Це перш за все контекстологічний та інтертекстовий засоби аналізу та тлумачення;

б) засоби тлумачення, при застосуванні яких лінгвістичний фактор відходить на другий план. Це позатекстові та екстралінгвістичні засоби: конвенційне тлумачення (тобто тлумачення за домовленістю) та тлумачення за принципом соціальної або політичної доцільності.

Контекстологічний засіб передбачає аналіз та виведення смислу з тексту самого документа, що аналізують.

Інтертекстовий засіб передбачає виведення смислу із зіставлення основного документа з його передтекстами, а також з іншими комплементарними (аддитивними) документами та матеріалами.

Екстралінгвістичні засоби передбачають укладання неофіційної конвенції, коли сторони домовляються про трактовку значень, виходячи із загальних інтересів, цілей та завдань, що мають позалінгвістичний характер, у тому числі міркувань соціально-політичного характеру.

У США та Великій Британії співвідношення указаних підходів до тлумачення на практиці неодноразово змінювалося. Зупинимося на цьому питанні докладніше.

Правило «literal rule» (ясного значення), що лежить в основі контекстологіч-

ного аналізу, у наш час широко використовується у США, щоправда, після періоду деякого спаду інтересу до нього. За цим правилом суд має тлумачити МНПА в такий спосіб, щоб його слова набули ясного (адекватного) смислу, окрім тих випадків, коли це може призвести до абсурдного результату. Звернення до історії створення документа та спроби дати інтерпретацію, виходячи за його межі, не припустимі.

У такому разі значення слід шукати в самому тексті, а не в екстралінгвістичній сфері або в інших самостійних текстах. Ліквідовано непотрібні коло-текстові фактори, тобто не враховується позатекстова інформація. Значення міститься в контексті та виводиться виключно з нього. Фонова інформація вважається ірелевантною.

Супротивники цього правила вважають, що якби чітко не були сформульовані положення закону або конвенції, завжди є можливість дати тлумачення під впливом певних суб'єктивних факторів, оскільки ніякої абсолютної об'єктивності й однозначності бути не може. Навпаки, під гаслом ясного значення, вважають вони, протягують неадекватні смисли.

Тенденція до використання правила «ясного значення» намітилася у США наприкінці 80-х років ХХ ст.

Так, з 65 випадків інтерпретації НПА, у тому числі й МНПА, Верховним Судом (ВС) США у 1989 р., у 55 (84%) випадках тлумачення проводилося за принципом «ясного значення», тобто на основі контекстологічного аналізу.

Верховний Суд США вважає, що мова НПА буде ясною, коли вона «однозначно формулюватиме проблему» [2:59], а відправною точкою кожної справи, враховуючи й створення МНПА або законодавчого акта «є сама проблема мови» [ibid.]. Верховний Суд США також указує, що посилання на законодавчу історію слід робити дуже обережно.

Суддя Верховного Суду США Олівер Холмс (Oliver Holms) неодноразово підкреслював: «Нам важно не то, що законодатель имел в виду, а то, что означает законодательный акт» [цит. за: 2:59].

Однак ВС США не завжди займав таку чітку позицію. У 1976 році він змінив склад Апеляційного суду тільки за те, що той закликав дотримуватися правила «ясного значення» та відмовився звертатися до законодавчої історії, тобто до інтертекстового засобу тлумачення. Це стосувалося й міжнародних документів.

Захищаючи правило «ясного значення», один із видатних суддів США Скалія підкреслював, що слід обережно ставитися до історії закону, оскільки після його прийняття можна маніпулювати змістом, спираючись на передтекстові значення.

Таким чином, домінуючим у США є базовий, первинний текст діючого документа. Це означає, що при кінцевому, офіційному тлумаченні інтерпретатор перш за все повинен спиратися на первинне адресантне тлумачення у тому вигляді, в якому воно подано в МНПА, та використовувати творчий потенціал тільки в рамках, що передбачені дискрецією.

У Великій Британії до 1993 р. офіційна точка зору схилялася до того, що не

варто звертатися до історії створення НПА, у тому числі МНПА, хоч англійські суди й могли використовувати доповіді комітетів та інші підготовчі матеріали.

Ситуація змінилася у справі *Pepper^Hart* (1993), коли Палата лордів прийняла рішення про те, що значення НПА доцільніше встановлювати, розглядаючи в парламенті історію його походження [2:61]. Цей підхід почав поширюватися, у тому числі й на МНПА, хоча контекстологічний підхід як і раніше є провідним, що відповідає системі пріоритетів Віденської конвенції 1986 року.

Окрім суто лінгвістичних засобів (контекстологічного та інтертекстуального), використовуються екстралінгвістичні засоби, або правила, тлумачення. При цьому екстралінгвістичні правила, зокрема правило соціальної спрямованості, може конфліктувати з правилами лінгво-контекстологічними та перш за все з правилом «ясного значення».

За правилом соціальної спрямованості будь-який НПА повинен інтерпретуватися з позиції його соціальної орієнтації. Це правило було застосовано в Англії у справі *Heydon's Case* 1584 року.

Соціальна орієнтація була характерна також для інтерпретаторів ХІХ ст. у США. Добре відома, наприклад, справа Святої церкви Трініті проти США (*Holy Trinity Church ^ United States*) 1892 р., у якій ВС тлумачив закон, користуючись виключно указаним правилом.

Незважаючи на те, що існувало положення, за яким вважалося незаконним залучення будь-якого іноземця для роботи у США за контрактом або домовленістю, ВС визнав церкву невинною, коли вона запросила англійського священика для роботи у США.

Аргументація інтерпретатора, тобто Верховного Суду, полягала в тому, що закон був спрямований проти тих іноземців, що підривали ринок праці, погоджуючись за низьку плату виконувати роботу. Священик у цьому сенсі нікому конкуренцію не складав і прав інших працівників не уражував. Таким чином, хоча в тексті було бездоганно точне формулювання, це не зашкодило членам ВС США дати досить вільне тлумачення закону, звужуючи значення слова *foreigner*, та вивести поза дію цього закону іноземців-священнослужителів, незважаючи на наявність у тексті квантора всезагальності *any* (*foreigner*).

Коли йдеться про правила, яких повинен дотримуватися реципієнт-інтерпретатор, то слід підкреслити, що «не існує єдиного офіційно затвердженого переліку підходів або принципів» [2:58], а Віденська конвенція 1986 р. не має жорсткого облігаторного характеру – це найпевніше рекомендаційний документ. Більш того, слід також мати на увазі, що багато з принципів суперечать один одному. У деяких випадках суд, що виступає як кінцевий тлумач або інтерпретатор, взагалі не пояснює, чому керується одним принципом та ігнорує інші [ibid].

У США та Великій Британії в цілому переважає підхід, коли тлумачення базується на основному тексті МНПА, який офіційно затверджений та підписаний. Хоча існує багато прихильників використання інтертекстових засобів, при зверненні до допоміжних джерел – пояснень, коментарів, попередніх робо-

чих текстів – вони користуються принципом *ejus est interpretari cujus est condere* (той, хто пише, повинен давати цьому тлумачення).

Як ми вже зазначали, тільки контекстологічний підхід дає можливість говорити про більш-менш адекватне тлумачення вихідних, початково задуманих смислів.

Коментарі, історичні довідки та аналогії відкривають простір для вільного тлумачення офіційного документа, а також не забезпечують достатнього ступеня конвергенції вихідної та кінцевої інтерпретації.

Коли порушено певну межу, фактично відбувається не інтерпретація, а хибне, невірне тлумачення, що може бути й навмисним. Ось чому та сторона, що намагається використувати угоди та договори на свою користь, ігноруючи інтереси іншої сторони, починає у своїх інтерпретаціях виходити з допоміжних джерел або екстралінгвістичних факторів.

Таким чином, у міжнародному праві досить часто зустрічаються інтерпретації, що не збігаються з первинним тлумаченням, яке легко виводиться із самого тексту. Чим більше експлікованих смислів у основному тексті, тим частіше звертаються до позатекстових джерел тлумачення ті, хто не зацікавлений у адекватності вихідної та кінцевої трактовок.

Судове тлумачення МНПА у США відіграє навіть більшу роль, ніж у Великій Британії, хоч американська доктрина й не сприйняла англійську юридичну фікцію, згідно з якою статутне право існує й застосовується у вигляді судових глос.

Наприкінці XVIII – поч. XIX ст.ст. американські судді, дотримуючись англійських традицій, взагалі несхвально ставилися до законодавчих джерел права, розглядаючи їх як «вторинний матеріал».

Таким чином, судові органи були не стільки інтерпретатором наявних НПА, коли приймали різноманітні рішення, скільки виступали в ролі творців права. Коли вони пояснювали це самі, необхідність судової правотворчості виникала з таких іманентних для НПА якостей, як, наприклад, відносна невизначеність.

Конгрес та легістатури штатів, всупереч існуючим вимогам, висловлюють свою законодавчу волю, як правило, у такій неясній та неточній мовній та юридичній формі, що тільки процес судової інтерпретації законодавства «надає праву його будову, форму та визначеність» [3:27].

На думку Д. Бермана та Л. Леба, двозначність і неточність є характерною рисою будь-якого НПА у США [4:311].

Таке підкреслення недетермінованості текстових положень НПА на користь тим суддям, які намагаються виправдовувати своє надмірно вільне тлумачення документа при ухваленні конкретних судових рішень.

Література

1. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986. – 34 p. – <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/VN883.txt>
2. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США: Пер. з англ. – К.: Україна, 1999. – 554 с.

3. Law in America How and Why it Works. – N.Y., 1987. – P. 27.
4. Berman D., Loeb L. Laws and Men. The Challenge of American Politics. – L. – N.Y., 1970. – P. 311.
5. Абрамов В.А. Герменевтика, інтерпретація, текст // Studia Linguistica 2. – СПб., 1996. – С. 114-119.
6. Англо-русский словарь по лингвистике и семантике. – 2-е изд. / А.Н. Баранов и др. – М.: Азбуковник, 2001. – 640 с.
7. Андрианов С.Н. Англо-русский юридический словарь. – М.: Руссо, 2000. – 510 с.
8. Карабан В.І. Українсько-англійський юридичний словник. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 976 с.
9. Oxford Dictionary of Law. – Oxford. N.Y.: Oxford Univ. Press, 1997. – 515 p.

УДК 81'367.626

Н. П. Михайлюк

ПОНЯТТЯ ПРОНОМІНАЛЬНОЇ ТРАНСПОЗИЦІЇ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ

Існують різні підходи до поняття транспозиції. Часто під транспозицією розуміється таке мовне явище, коли мовна одиниця, чи мовний знак, не змінюючи свого основного «речового» значення, змінює граматичне значення [3].

На наш погляд, це досить вузьке розуміння транспозиції. Ми вважаємо, що транспозиція поширюється на такі випадки, коли змінюється не тільки граматичне значення, але й семантичні характеристики, а в більш широкому плані змінюється стилістичне забарвлення, а також прагматичне значення контексту.

Транспозицію, як правило, розділяють на імпліцитну та експліцитну. Перша виявляється тільки в зміні синтаксичного оточення сполучуваності, що призводить до якісних змін початкової одиниці. Таку транспозицію ще називають гіпостазом [1].

Під експліцитною, або функціональною, транспозицією мають на увазі зміни лінійного означаючого знаку.

У своєму вченні Ш. Баллі наклав на поняття транспозиції жорстке обмеження: всяка зміна «речового» значення повністю виключається з поняття транспозиції [1].

Ми ж розглядаємо транспозицію, як вже зазначалося, у самому широкому значенні.

При цьому під експліцитною транспозицією ми розуміємо не розгортання початкової одиниці в описову структуру (повідомлення → те, що повідомляється), а придбання нею будь-яких морфологічних ознак тієї частини мови, в яку вона переходить (nobody → nobodies; she → She).

Таким чином, ми вважаємо, що гіпостаз це не тільки те, що у Ш. Баллі та Ю. Степанова фактично еквівалентно імпліцитній транспозиції, але і те, що відповідає поняттю експліцитної, чи зовнішньої, транспозиції, яка має 2 форми актуалізації: аналітичну та синтетичну [порівняйте: the somebody і somebodies].

Ще раз підкреслимо, що обидва вищенаведених випадки для нас будуть